

HISTORIE A SOUČASNOST

Úsilí československé vlády o faktické začlenění Slovenska do Československa

(Institucionální pohled s poznámkami o literatuře)

Ladislav Vojáček*

ÚVODEM

Tento článek úzce navazuje na studii věnovanou úloze Slovenské národní rady při začleňování sloven-

ského území do rodící se Československé republiky. Chci se v něm s využitím podobného přístupu jako v uvedené práci zabývat krátkým působením prozatímní vlády pro Slovensko vytvořené v listopadu roku

* Doc. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc., Katedra dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

1918, aby koordinovala úsilí o rychlé faktické ovládnutí Slovenska. Také krátce připomenou vznik ministerstva s plnou mocí pro správu Slovenska, které úsilí obou orgánů – Slovenské národní rady a prozatímní vlády pro Slovensko – završilo.

Úkol rychle ovládnout území, které mělo patřit Československé republice, se stal jednou z priorit Národního výboru československého i první vlády. Na jeho urychlené splnění naléhal též E. Beneš a ještě před oznámením přesného průběhu československo-maďarské demarkační linie z Paříže vzkazoval: „Prosím Vás, hleďte *via facti* bez rámusu tyto krajiny obsadit, jakmile přijde naše vojsko. Zde rozhoduje *fait accompli*, provedený bez hluku, boje a ovládnutí situace.“¹ Přesto se celá akce protáhla na několik měsíců, neboť nová prodohodově orientovaná maďarská vláda hraběte M. Károlyiho v duchu politiky svých předchůdky usilovala o zachování integrity Uher. Využívala k tomu staré orgány obecní a municipální správy, bezpečnostní složky a armádu, ale také nově vytvářené maďarské revoluční národní rady a národní gardy. Československá správa se na celém prozatímně vymezeném území Slovenska etablovala až koncem ledna 1919, aby o moc nad jeho podstatnou částí zase na krátkou dobu přišla v souvislosti s československo-maďarským konfliktem na jaře 1919.

Získat moc nad slovenským územím se jménem československého státu – právní cestou i s použitím ozbrojené moci – se tedy vedle Slovenské národní rady pokoušely Šrobárova československá prozatímní vláda pro Slovensko se sídlem ve Skalici a ministerstvo s plnou mocí pro správu Slovenska, působící nejdříve v Žilíně a od února 1919 v Bratislavě.

1. PROZATÍMNÍ ČESKOSLOVENSKÁ VLÁDA PRO SLOVENSKO (4. – 14. LISTOPAD 1918)

A.

Po Slovenské národní radě se druhým pretendentem na vytržení slovenského území z moci maďarských orgánů stala prozatímní československá vláda pro Slo-

vensko. Opírala se pouze o plnou moc, kterou dne 4. listopadu 1918, když ze Slovenska začaly přicházet zprávy o kolapsu veřejné správy a počínající anarchii, udělilo předsednictvo Národního výboru československého nejvýznamnějšímu slovenskému protagonistovi tehdejšího dění, lékaři Vavřinci (Vavru) Šrobárovi. Skládala se ze slovenských politiků blízkých jejímu předsedovi. Na Slovensko dorazila přes Hodonín, kde se ráno 5. listopadu uskutečnilo její první jednání.

Šestého listopadu se vláda usídlila ve Skalici a začala si počínat poměrně ambiciózně. Jménem Národního výboru československého, který uznávala jako jediného nositele státní moci a o jehož autoritu opírala všechny své kroky, se obrátila ke slovenskému obyvatelstvu s výzvou, v níž oznámila vznik nového státu a apelovala na vystříhání se jakýchkoliv násilností a na respektování osobní svobody a soukromého vlastnictví.² Zároveň ve spolupráci s nepřiliš početnými vojenskými jednotkami, četnictvem a dobrovolníky obsazovala území jihozápadního Slovenska, v oblastech, do nichž sahal její vliv, organizovala národní výbory a národní gardy a zaváděla vyučování ve slovenštině.

Ozbrojené síly, které měla vláda k dispozici, dokázaly ovládnout území zachvácená anarchií, avšak nebyly s to výrazněji uspět v boji proti početnějším a bývalými uherskými úřady podporovaným maďarským vojenským jednotkám, které začaly v polovině listopadu obsazovat slovenské území.³ Vedle objektivních důvodů – Národní výbor prostě nedisponoval dostatečně početnými ozbrojenými silami – to zapříčinil i nedostatek objektivních informací o situaci na Slovensku. O nesprávném vyhodnocení situace⁴ svědčí například průvodní dopis pro V. Šrobára ze 4. listopadu, jehož koncept se nachází v jeho pozůstalosti.⁵ Byl určen Vojenskému velitelství v Brně, které mělo předsedovi prozatímní vlády pro Slovensko poskytnout asistenci, a obsahoval výslovné ubezpečení, že „jedná se čistě jen o zamezení drancování“. K. Kramář o tom už 15. listopadu psal E. Benešovi: „Naši páni se dali trochu unést prvním nadšením a když Maďaři utíkali ze Slovenska, obsadili opuštěné kraje hrstkou vojáků a četníků. ... Trpíme úžasně prestyžem na Slovensku, když nás Maďaři vyhánějí a bohužel, nemáme dost moci, abychom

¹ BENEŠ, E.: Světová válka a naše revoluce. III. Dokumenty. Praha, 1927, s. 523–524.

² „Národní výbor prevzal z důvěry celého československého národa vládu čí jediný oprávněný a zodpovědný činiteľ. Slováci! Čokolvek teraz činite a podnikáte, činite ako slobodný a neodvislý národ. ... Nikto z vás nesmie sa dopustiť činu, ktorý by mohol vrhnúť tieň na vaše čisté meno. Nikto sa nesmie dotknúť osobnej slobody a súkromného majetku. Pamätajte, že všetko, čo zničíte alebo spálite, zhubíte to svojmu štátu.“ („Slovenskému ľudu!“; citováno podle Za právo a stát. Sborník dokladů o československé společnosti vůli k svobodě 1848–1918. Praha, 1928, s. 338–339).

³ Zprávy o početních stavech a aktivitách nepočtených československých jednotek na jihozápadním Slovensku viz Slovenský národní archiv, Osobný fond – VAVRO ŠROBÁR (dále jen SNA, OF – V.Š.), kart. 2 a dále zejména ŠROBÁR, V.: Osvobozené Slovensko. Praha, 1928, Vpád maďarských bolševikov na Slovensko v roku 1919. Trnava, 1938 nebo též HRONSKÝ, M.: Boj o Slovensko a Trianon 1918–1920. Bratislava, 1998.

⁴ O situaci na jihozápadě Slovenska informoval kurýr Dobrkovský (SNA, OF – V.Š., kart. 4, č. 20).

⁵ Koncept viz SNA, OF – V.Š., kart. 4, č. 22, srov i ŠROBÁR, V.: Osvobozené Slovensko, s. 195.

tomu zabránili.⁶ Na začátku prosince proto československé jednotky ovládaly pouze prostor mezi Malými Karpatami a Moravou a okolí Trenčína.

Činnost Šrobárovy vlády ovšem neochromil jen příchod maďarského vojska a aktivizace maďarských orgánů na Slovensku, ale také skutečnost, že její členové byli vázáni povinnostmi v Praze, kde se připravovalo svolání Prozatímního národního shromáždění. Samotný Šrobár odcestoval zpět do Prahy už 6. listopadu, a tak se nejaktivnějším členem vlády stal jeho zástupce, skalický rodák Pavel Blaho. Opodstatnění pak v podstatě ztratila ustavením československých orgánů na základě prozatímní ústavy, kdy se její členové stali poslanci revolučního Národního shromáždění a V. Šrobár navíc i ministrem první československé vlády a kdy se všichni s výjimkou P. Blaha zdržovali v Praze. Zdá se však, že P. Blaho se ve své organizační činnosti na „československém“ západním Slovensku i nadále opíral o její autoritu.⁷

B.

Prozatímní československá vláda pro Slovensko tedy měla jej jepičí život. Snad proto se v souvislosti s ní – podobně jako tomu bylo již u Slovenské národní rady – setkáváme z rozdílnou interpretací jednotlivých skutečností, ale narážíme také na řadu faktických nesrovnalostí. Na jednotlivé literární prameny se proto nemůžeme příliš spolehnout a je třeba, jak to ostatně vyžaduje jeden ze základních principů seriózní historické práce, jít ad fontes. Problém je ovšem i v tom, že původní prameny nám někdy chybí, případně ani ony, jak je vidět na příkladu rozdílných zápisů z martinického jednání 30. října 1918, nehovoří stejnou řečí.

Rozdílných údajů a z nich vyvozovaných závěrů je o prozatímní vládě pro Slovensko, přesněji o jejím složení, rozdělení úkolů mezi členy či o ukončení její činnosti, v odborné a memoárové literatuře tolik, že

stojí za to si některé z nich bez nároku na úplnost zrekapitulovat.

- a) F. Peroutka⁸ a Lexikon slovenských dejín⁹ téměř shodně uvádějí, že vedle Šrobára jako předsedy (podle Peroutky spravujícího i finance) v ní působili Ivan Dérer (vojsko a četnictvo), Anton Štefánek (školství) a Pavol Blaho (zásobování a – jen podle Peroutky – organizace místních Národních gard). Čtyřčlenné složení vlády bez výtčtu kompetencí uvádí i většina dalších autorů,¹⁰ včetně přímého aktéra A. Štefánka.¹¹ F. Houdek k uvedeným členům vlády přiřadil ještě Štefana Janšáka (železnice a pošta) a P. Blahovi přiřknul řízení zemědělství, I. Dérerovi vojenské, soudní a finanční věci a A. Štefánkovi vedle školství i vnitřní věci.¹² Š. Janšáka zařadil mezi její členy v prvorepublikovém reprezentativním sborníku Jednota československá také F. Kulhánek.¹³ A konečně F. Juriga, zcela zřejmě pod vlivem toho, že V. Šrobár už 6. listopadu odcestoval zpět do Prahy a svým zastupováním pověřil P. Blaha, psal o „slovenskej vládě dr. Pavla Blahu ... ktorej členovia boli dr. Ivan Dérer a Anton Štefánek“¹⁴. Nejpovolnější osoba, přímý účastník V. Šrobár, který o sobě a svých družích v pamětech psal jako o pověřencích Národního výboru,¹⁵ vyložil složení své vlády a rozdělení kompetencí nejdetailněji. Vláda se skládala se čtyř členů. Jemu připadlo vedle předsednictví obstarávání spojení s pražským Národním výborem, politické, zdravotnické, církevní záležitosti a případně i diplomatické vyjednávání s Maďary, P. Blahovi administrativní, zemědělské věci a zásobování, I. Dérerovi péče o vojsko, četnictvo, železnice, poštu a telegrafní službu a A. Štefánkovi školství, tisk a funkce zapisovatele. Dále též uvedl, že podplukovníka A. Hanačika pověřili velením četnictvu.¹⁶
- b) Další autoři uvádějí přinejmenším diskutabilní

⁶ BENEŠ, E.: Světová válka a naše revoluce. III., s. 506–507.

⁷ Srovnej k tomu citaci z jeho dopisu z 30. listopadu, adresovaného V. ŠROBÁROVI (viz odkaz č. 30).

⁸ PEROUTKA, F.: Budování státu. I., Praha, 1991, s. 138.

⁹ Lexikon slovenských dejín. Bratislava, 1997, s. 128.

¹⁰ Tak je ve čtyřčlenném složení uvedena v reprezentativní publikaci Za právo a stát (s. 338) a v práci J. RYCHLÍKA (Češi a Slováci ve 20. století, I. Česko-slovenské vztahy 1914–1945. Bratislava, 1997, s. 67). F. SOUKUP psal o „prvé vládní moci československé“ reprezentované čtyřmi uvedenými činiteli (SOUKUP, F.: 28. říjen 1918. II., Praha, 1928, s. 1200–1201), M. VIETOR nejdříve o „komisii“, složené ze čtyř členů pražského Národního výboru, pak o čtyřčlenné „dočasnej vládě“ (VIETOR, M.: Slovenská sovietska republika 1919. Bratislava, 1955, s. 15; týž: Slovenská sovietska republika. Bratislava, 1959, s. 11).

¹¹ ŠTEFÁNEK, A.: Slovensko pred prevratom a počas prevratu. Praha, 1923, s. 54.

¹² HOUDEK, F.: Osvobodenie Slovenska. In: Slovenský rozchod s Maďarmi roku 1918. Dokumentárny výklad o jednaniach dra MILANA HODŽU ako čl. plnomocníka s Károlyiho maďarskou vládou v listopade a prosinci 1918 o ústup maďarských vojsk zo Slovenska. Bratislava, 1929, s. 135.

¹³ Jednota československá. Sborník politické, hospodářské a kulturní pospolitosti československé. II. opravené vyd., Bratislava, s. 63.

¹⁴ JURIGA, F.: Blahozvešť kriesenia slovenského národa a slovenskej krajiny. Trnava, rok vydání neuveden, s. 149.

¹⁵ Přesto se označení vláda nevyhýbal a například pohlednici, kterou zaslal 6. listopadu do Žiliny svému příteli a synovi známého českého básníka dr. IVANU HÁLKOVÍ, podepsal „dočasný predseda Dočasnej vlády na Slovensku“. (ŠROBÁR, V.: Osvobodené Slovensko, s. 205).

¹⁶ ŠROBÁR, V.: Osvobodené Slovensko, s. 194. Toto rozdělení kompetencí pak jako autentické reprodukuje i další autoři, například SCHELLE, K.: Vývoj správy v předválečném Československu. I. část (1918–1927). Brno, 1991, s. 45.

tvzení i o jiných okolnostech fungování Šrobárovy skalické vlády. Pro S. Mathého to byla „akási slovenská vláda ...“, která „zatiaľ (pretože Maďari vtedy ešte pevne držia Slovensko) sídli na Morave“,¹⁷ což v souvislostech autorova výkladu vyvolává dojem, jako by na Slovensku vůbec nepůsobila. F. Vnuk spojil prozatímní vládu pro Slovensko s prvními pokusy začít obsazovat slovenské území¹⁸ a tvrdil, že „predstavitelia slovenskej vládnej moci“ vtáhli spolu s českými vojáky do Skalice už 2. listopadu.¹⁹

- c) Skutečnost, že Národní výbor neustavil vládu pro Slovensko jako oficiální orgán a nepostavil ji na řádnou, právně podloženou bázi a že Národní shromáždění necítilo potřebu právním aktem oficiálně ukončit její činnost, způsobila, že nelze přesně označit okamžik jejího zániku. Její činnost jen jakoby ustala, odezněla či ztratila opodstatnění. Většina autorů pak spojuje její konec se zánikem, resp. transformací Národního výboru československého a se zahájením činnosti ústředních orgánů ustavených na základě prozatímní ústavy. Její předseda V. Šrobár soudil, že ustavením první československé vlády automaticky zanikla její pravomoc.²⁰ Ve „Zprávě poslanca dr. Pavla Blaha a spoločníkov o činnosti Dočasnej vlády na západnom Slovensku“ z 24. listopadu 1918, kterou podepsal i Šrobár, se pak uvádí, že 15. listopadu podala demisi.²¹ Slovenský klub v dopise z 18. listopadu, v němž žádal vládu, aby jmenovala P. Blaha vládním komisařem pro západní Slovensko, uvedl, že po ustavení pražské vlády „prestala pravomoc Dočasnej vlády na Slovensku“²². Podle tvrzení F. Kulhána však existovala přímá kontinuita mezi ní a ministerstvem s plnou mocí pro správu Slovenska, neboť „v Skalici ostala vláda Šrobárova do 12. decembra 1918, kedy prešla do Žiliny“²³. Velmi svérázně vylíčil situaci také M. S. Ďurica ve svých pověstných Dejinách Slovenska a Slovákov, kde nejdříve jako by též spojoval prozatímní vládu pro Slovensko s ministerstvem s plnou mocí (výklad ke 4. lis-

topadu 1918)²⁴, avšak následně k 14. listopadu uvedl, že ji Národní shromáždění rozpustilo.²⁵ Zkratkovitý a nesprávný je i popis A. Špiesze. Podle něj se V. Šrobár „z Prahy vrátil na Slovensko na čelo Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska. Jeho prvé sídlo bola Skalica, potom Žilina a po obsadení Bratislavy československým a talianským vojskom od 4. marca 1919 (*správně má být „4. februára 1919“* – vložil L. V.) toto mesto.“²⁶

Hodnocení významu Šrobárovy skalické vlády se – narozdíl od nepřesné faktografie a rozdílné interpretace dílčích skutečností – liší jen nepatrně. Pozdější kritikové české politiky na Slovensku především zdůrazňovali, že vznikla bez koordinace se Slovenskou národní radou a z lidí blízkých Šrobárovi (hlasistů), jini v souvislosti s jejím působením upozorňovali na ztrátu prestiže československého státu spojenou ústupem před maďarskými jednotkami (např. z Trnavy), další zase ocenili usilovnou organizátorskou práci P. Blaha a pozitivní ohlas účinkování vlády mezi slovenským obyvatelstvem jihozápadního Slovenska. Všichni ji však pojímali jako nepříliš významnou epizodu, tedy podobně jako jeden z prvních analyzátorů tohoto období F. Peroutka: „Vykonala v tomto omezení (*tj. s nedostatkem finančních prostředků, a zejména s malou vojenskou podporou* – vložil L. V.), co mohla“. Ovšem: „Její síla nezakládala se na energii země, které měla vládnout, nýbrž na české podpoře. Dokonce nemohla ani proniknout do Slovenska ...“²⁷.

2. MINISTERSTVO S PLNOU MOCÍ PRO SPRÁVU SLOVENSKA A ZAČLENĚNÍ SLOVENSKA DO ČESKOSLOVENSKA

Skutečného začlenění Slovenska do Československa dosáhl až ministr s plnou mocí pro správu Slovenska V. Šrobár se svým úřadem, pro který se vžilo označení Ministerstvo pro správu Slovenska.²⁸ Umožnila mu

¹⁷ MATHÉ, S.: *Milníky modernej slovenskej politiky*. Bratislava, 1997, s. 9.

¹⁸ K prvním pokusům o obsazování slovenského území srovnej JEŽEK, Z.: *Boj o Slovensko*. Praha, 1928, s. 39–40.

¹⁹ Srovnej VNUK, F.: *Dedičstvo otcov. Eseje na historické témy*. Bratislava, 1990, s. 32.

²⁰ ŠROBÁR, V.: *Osvobodené Slovensko*, s. 338.

²¹ ŠROBÁR, V.: *Osvobodené Slovensko*, s. 340.

²² ŠROBÁR, V.: *Osvobodené Slovensko*, s. 329.

²³ *Jednota československá. Sborník ...*, s. 64.

²⁴ „... predsedom bol Dr. V. ŠROBÁR, ... Jej ďalšími členmi vo funkcii vládných referentov boli: IVAN DÉRER, ANTON ŠTEFÁNEK a PAVEL BLAHO, neskôr aj M. IVANKA, I. RÁZUS, M. BELLA, E. MEDVECKÝ, E. LEHOCKÝ, F. HOUDEK, I. HÁLEK (a) J. JANŠÁK. Dodatočne ŠROBÁR vymenoval aj dvoch referentov pre cirkevné veci: K. A. MEDVECKÉHO pre katolícku cirkev a A. V. ŠIMKOVIČA pre evanjelíkov.“ (ĎURICA, M. S.: *Dejiny Slovenska a Slovákov*, Bratislava, 1996, s. 105).

²⁵ ĎURICA, M. S.: *Dejiny Slovenska a Slovákov*, s. 106.

²⁶ ŠPIESZ, A.: *Dejiny Slovenska na ceste k sebauvedomeniu*, Bratislava, 1992, s. 142.

²⁷ PEROUTKA, F.: *Budování státu*. I., s. 139 a 115.

²⁸ Vedle přehledových a širěji koncipovaných prací citovaných výše k němu srovnej zejména BIELIK, F.: *Ústředné orgány moci a správy na Slovensku v rokoch 1918–1927*. In: *Právnické štúdie*, roč. XVI, č. 3; HONS: *Výjimečná moc vlády na Slovensku a v Pod-*

to především příznivá mezinárodní situace, ale i postupná konsolidace vnitřních poměrů, zejména posílení branné moci československého státu.

A. VZNIK MINISTERSTVA S PLNOU MOCÍ PRO SPRÁVU SLOVENSKA

Když bychom chtěli pátrat po počátcích myšlenky spravování Slovenska prostřednictvím jednotlivce vybaveného širokým zmocněním, museli bychom si připomenout již zmíněné diskuse martinských deklarací nad Pantůčkovým návrhem zákona o uspořádání přechodných poměrů na Slovensku 31. října 1918, návrh Slovenského klubu z 18. listopadu, aby vláda jmenovala P. Blaha svým komisařem s úkolem konsolidovat území na západě Slovenska obsazené československými ozbrojenými silami²⁹ a zoufalé volání tohoto osamocněného pokračovatele Šrobárovy prozatímní vlády, který se snažil udržet v chodu československou správu a v bojeschopnosti vojenské a četnické jednotky, o zaslání zmínovaného zmocnění (a také o poskytnutí finančních prostředků, jichž se mu zoufale nedostávalo)³⁰ a snad i návrh Slovenského národní rady z 8. listopadu, aby ministerstvo vnitřně urychleně jmenovalo komisaře pro správu jednotlivých žup a po dobu, než se ujmou svého úkolu, pověřilo představitele Slovenské národní rady vedením správy Slovenska.³¹

Podle dobových dokumentů i Šrobárova svědectví se v Praze zvažovalo nejdříve jmenování vládního komisaře (P. Blaha), jemuž by byli k ruce přiděleni odborníci z řad poslanců, pak jmenování vládního komisaře a spolu s ním zástupců Slováků do všech ministerstev, aby se nakonec prosadila koncepce jediného ministra s plnou mocí pro správu Slovenska, oprávněného rušit stávající právní předpisy včetně zákonů, vydávat vlastní nařízení, odvolávat a jmenovat úředníky, řídit chod státní správy, zabezpečovat klid a veřejný pořádek, zajišťovat zásobování obyvatelstva potravinami a nezbytnými surovinami a v souvislosti s tím zasahovat do hospodářských záležitostí.³²

Československá vláda se 7. prosince usnesla, že

funkcí ministra s plnou mocí pověřil V. Šrobára.³³ Zároveň se zavázala připravit návrh zákona o mimořádných přechodných opatřeních na Slovensku a Šrobárovi uložila připravit provolání československé vlády k obyvatelům Slovenska.³⁴ Znění zákona vláda připravovala za aktivní spoluúčasti členů Slovenského klubu. Národní shromáždění jej schválilo 10. prosince pod č. 64/1918 Sb. Uzákoňoval řadu konkrétních prozatímních opatření, například rozpuštění městských a obecních výborů a přechod jejich pravomocí na jmenované komise, podmínky převzetí ostatních státních, samosprávných a církevních hodnostářů či úpravu placení daní. Z našeho pohledu nejvýznamnější ustanovení obsahoval § 14, který provedením zákona pověřoval vládu, již zároveň dával právo „dát některému svému členu plnou moc, aby vydával nařízení a konal vše na udržení pořádku, na konsolidování poměrů a na zabezpečení řádného státního života.“ Zákon dále stanovil, že „k platnosti vydaných jím nařízení stačí jeho podpis.“ Ustanovení § 14 vlastně doplňovalo a pozměňovalo nedávno schválenou prozatímní ústavu, podle níž vláda rozhodovala ve sboru („ve shromáždění“; § 17) a její nařízení podepisoval ministerský předseda a nejméně devět ministrů (§ 19). Proto se o § 14 zákona č. 64/1918 Sb. hlasovalo samostatně a pro schválení se požadovala kvalifikovaná většina hlasů přítomných poslanců. Zákon č. 64/1918 Sb. je tedy – vedle zákona č. 138/1919 Sb. zvyšujícího počet poslanců Národního shromáždění a zákona č. 271/1919 Sb. rozšiřujícího pravomoci prezidenta – třetí (resp. v pořadí první), poněkud utajenou novelizací prozatímní ústavy.³⁵ Narozdíl od ostatních ministrů se moc ministra s plnou mocí pro správu Slovenska zakládala na plné moci vydané vládou, ministr měl časově (jeho působení se od počátku chápalo jako prozatímní forma správy slovenského území) a územně limitovanou působnost a velmi vágně vymezenou věcnou působnost, která se zcela záměrně překrývala s působností ostatních ministrů. Hned 11. prosince vláda oficiálně jmenovala ministrem s plnou mocí V. Šrobára a spolu s ním také 12 vládních referentů³⁶ (další dva, pro římskokatolické

karpatské Rusi. In: Věstník Ministerstva vnitřní, III.; KALOUSEK, V.: Nařízení ministra pro Slovensko. In: Právní obzor, roč. XII (1929); LAŠTOVKA, K.: Plná moc ministra s plnou mocí pro správu Slovenska. In: Sborník věd státních a právních, roč. XXII (1922); URBANOVÁ, K.: Obmedzovanie kompetencie celoslovenského orgánu československej vlády v rokoch 1918 – 1921. In: Právní obzor, roč. LI (1968), č. 8; URBANOVÁ, K.: Vznik Ministerstva pre správu Slovenska. In: Historický časopis, roč. XIX (1971), č. 2.

²⁹ Zápis schůze klubu slovenských poslanců, 18. listopadu 1918 (SNA, OF – V.Š., kart. 5, č. 29); též ŠROBÁR, V.: Osvobodené Slovensko, s. 329–330.

³⁰ Z BLAHOVA dopisu V. ŠROBÁROVI z 30. listopadu 1918: „Poverenie od ministerstev nemám ešte v ruke, prečo? Prosím Ťa, neotáľajte s tým! Ano, lebo idem do prepadliska a pak Vy za mnou! Už týždeň uplynul a ináč kde pre boha mám brať groše, živíť komisie, organizovať, keď nemám nič v ruke, len slávnú pečal Dočasnej vlády!“ (ŠROBÁR, V.: Osvobodené Slovensko, s. 337).

³¹ HRONSKÝ, M.: Boj o Slovensko a Trianon 1918–1920, s. 88.

³² ŠROBÁR, V.: Osvobodené Slovensko, s. 354.

³³ Státní ústřední archiv (SÚA), Prezidium Ministerské rady, kart. 4029.

³⁴ Ohlas k občanom Československej republiky na Slovensku; text in ŠROBÁR, V.: Osvobodené Slovensko, s. 361.

³⁵ Některé z jeho starších, postupně přepracovávaných verzí viz SNA, OF – V.Š., kart. 8. Je zajímavé, že v jedné z nich, obsahově už velmi blízké konečnému textu, chybí zmocnění pro ministra s plnou mocí.

³⁶ Text in ŠROBÁR, V.: Osvobodené Slovensko, s. 364–365. Vláda k jednotlivým ministerstvům Československé republiky přidělovala M. IVANKU (k Ministerstvu vnitřní), P. BLAHA (k Ministerstvu zemědělství), I. DÉRERA (k Ministerstvu spravedlnosti), V. MAKOVICKÉHO (k Ministerstvu obchodu), K. SVOBODU (k Ministerstvu železnic a pošt), M. BELLU (k Ministerstvu zásobování),

záležitosti a pro evangelické záležitosti, se ujali funkcí později³⁷), kteří v ministrově úřadu odpovídali za jednotlivé oblasti státní správy. Vládní referent podléhal jak ministru s plnou mocí, tak příslušnému resortnímu ministru.

Ministr s plnou mocí se okamžitě a energicky ujal své funkce. Spolu s vládními referenty odcestoval na Slovensko. Za první sídlo si po poradě ve Slovenském klubu zvolil Žilinu³⁸, kam dorazil 12. prosince. Do doby žilinského působení spadá celá fáze postupného obsazování slovenské území opouštěného maďarskými vojenskými jednotkami a úředníky. Po jeho úspěšném završení přemístil ministr Šrobár 4. února 1919 své sídlo do Bratislavy³⁹, kde ministerstvo fungovalo až do roku 1927, resp. 1928.⁴⁰

Není smyslem tohoto výkladu zabývat se podrobně pravomocemi Ministerstva s plnou mocí, avšak alespoň stručnou zmínku si zaslouží. Je třeba konstatovat, že zpočátku byly velmi široké, takže mnozí viděli v ministru Šrobárovi všemocného vládce na Slovensku.⁴¹ Svými nařízeními publikovanými v Úředních novinách⁴² nejen prováděl, ale i měnil platné zákony, odvolával a jmenoval úředníky, reorganizoval místní správu, organizoval zásobování, pečoval o udržení veřejného pořádku atd. Jeho ministerstvo tak vystupovalo v pozici vlády pro Slovensko sui generis /v uherském ústavním systému se ostatně označení ministerstvo (odpovědné ministerstvo) tradičně používalo ve významu vláda/.

B. FAKTICKÉ ZAČLENĚNÍ SLOVENSKÉHO ÚZEMÍ DO ČESKOSLOVENSKA

Jak jsem již uvedl, ovládnutí Slovenska československými orgány umožnil příznivý vývoj mezinárodní situace. Československý ministr zahraničních věcí dokázal promptně odpovědět na maďarskou diplomatickou a vojenskou iniciativu z počátku listopadu, směřující k udržení integrity bývalých Uher, a zaktivizoval dohodové politiky, aby potvrdili československý nárok na slovenské území. Díky tomu 3. prosince maďarská vláda obdržela od nejvyššího spojeneckého vojenského velení nótu, v níž jí sdělovalo, že Československo má jako spojenecký stát právo obsadit slovenské území. Nóta však vykazovala podstatný nedostatek – nestanovila teritoriální rozsah československého území vyčleněného z bývalé uherské říše, a tedy nenáležejícího maďarskému státu jako jejímu přímému nástupci.⁴³ Průběh demarkační čáry oddělující československé a maďarské území pak Dohoda prostřednictvím podplukovníka Vyxe oznámila maďarské vládě 24. prosince.⁴⁴ Na Slovensko také začali přicházet legionáři z italské fronty, kteří se vraceli do republiky.

V porovnání s předchozími pokusy o ustavení československé moci proto probíhalo obsazování Slovensku na konci roku 1918 a v lednu 1919 v podstatě idyllicky. Vojenské jednotky na „okupovaném území“⁴⁵ bez větších problémů obsazovaly nádraží, pošty, telegrafní úřady, politické, berní a obecní úřady, skla-

B. MEDVECKÉHO (k Ministerstvu financí), A. ŠTEFÁNKA (k Ministerstvu školství a národní osvěty), E. LEHOCKÉHO (k Ministerstvu sociální péče), F. HOUDKA (k Ministerstvu obrany), I. HÁLKA (k Ministerstvu zdravotnictví) a Š. JANŠÁKA (k Ministerstvu veřejných prací).

³⁷ Dodatečně byli jmenováni vládním referentem pro římskokatolické věci K. A. MEDVECKÝ (po odmítnutí A. Hlinky) a vládním referentem pro záležitosti evangelické církve J. ŠIMKOVIČ.

³⁸ Zvažoval se i Martin, ale z obavy před posílením vlivu konzervativního křídla slovenské politiky padla volba na Žilinu. F. JURIGA o tom napsal, že Martina se všichni báli, neboť odtud by se ministerstvo už nikdy nedostalo do Bratislavy, Šrobár neměl Martin (rozuměj: to, co reprezentoval ve slovenské politice) rád a naopak v Žilině se mohl opřít o českého přítele I. HÁLKA. (JURIGA, F.: Blahozvešť kriesenia slovenského národa a slovenskej krajiny, s. 173–175).

³⁹ Jak opět vzpomínal F. JURIGA, pro Bratislavu, jejíž poloha rozhodně nebyla z pohledu efektivního řízení ideální, hovořil především fakt, že velmocí ještě definitivně nerozhodly o jejím osudu, takže bylo třeba demonstrovat její příslušnost k republice. (JURIGA, F.: Blahozvešť kriesenia slovenského národa a slovenskej krajiny, s. 192).

⁴⁰ Fakticky ukončilo svou činnost 15. ledna 1927, kdy odstoupil ministr J. KÁLLAY, formálně zavedením zemského zřízení v roce 1928.

⁴¹ Za jeho nástupců se vliv ministra na život na Slovensku výrazně zmenšil. Z dikce zákona č. 64/1918 Sb. totiž bylo na jedné straně možné vyvozovat velmi rozsáhlé zmocnění pro ministra pro správu Slovenska, na druhé straně jeho ustanovení svou vágností umožnilo, když se konsolidovaly poměry a ukázalo se, jak dalekosáhlé možnosti zasahovat do veřejného života na Slovensku ministr měl, v tichosti vliv tohoto orgánu omezit. Přijetí definitivní ústavy v roce 1920 v očích právních teoretiků (nikoliv však praxe) zpochybnilo právní základ jeho oprávnění samostatně vydávat nařízení (srov. zejm. § 81 ústavní listiny) a dokonce i právní základ jeho samotné existence (srov. čl. IX. uvozoovacího zákona k ústavě).

⁴² Jako oficiální věstník je zřídil svým nařízením č. 3/1918 Ú.n., uveřejněným v prvním čísle těchto novin vydaných 1. ledna 1919 v Žilině. Tento ministrův krok se stal předmětem právních sporů s ohledem na zákony č. 1/1918 Sb. a č. 139/1919 Sb., jimiž se upravovalo vyhlášení zákonů a nařízení. Je třeba také připomenout, že některá důležitá nařízení v Úředních novinách publikována vůbec nebyla (například nařízení o županech z konce roku 1918).

⁴³ Text in BENEŠ, E.: Světová válka a naše revoluce. II. Praha, 1927, s. 489.

⁴⁴ K tomu srovnej zejména BENEŠ, E.: Světová válka a naše revoluce. II., s. 488 an.

⁴⁵ SNA, OF – V.Š., kart. 4; Instrukce pro velitele čs. vojsk na Slovensku ohledně zařizování čs. správy v okupovaném území.

diště a továrny. Dosavadní úředníky a zaměstnance, pokud se nedopustili nepřátelských činů proti republice, ponechávaly ve funkcích. Vojenští velitelé nesměli zasahovat do výkonu civilní správy, pouze do přícho-
du Šrobárových úředníků spolu s místními národními radami kontrolovali činnost stávajících orgánů. Hned jak to bylo možné, předávali řízení civilní správy do rukou úředníků „zákonitě vlády pro Slovensko.“⁴⁶

ZÁVĚREM

Na krátké působení Šrobárovy prozatímní vlády pro Slovensko mohli vzpomínat jen obyvatelé jihozá-
padního Slovenska, protože hlouběji do slovenského vnitrozemí její moc nikdy nesahala. Zřejmě i proto je její postavení a působení v memoárové i odborné literatuře často interpretováno nepřesně, jak jsem se pokusil v předchozích řádcích ukázat.

Ve své nové funkci ministra s plnou mocí pro sprá-
vu Slovenska mohl Vavro Šrobár koncem ledna 1919, kdy se československá moc rozšířila na celé slovenské území, konstatovat splnění hlavního ze svých stěžej-
ných úkolů. Zřejmě však nepředpokládal, že jásání je předčasné, neboť československé orgány už za několik málo týdnů velmi rychle ztratí moc nad velkou částí Slovenska, a že zase bude třeba diplomatického zásahu

mezinárodního společenství, aby se toto území definitivně, resp. na více než sedmdesát let, začlenilo do československého státu.

SUMMARY

The article is concerned with the two Czechoslovakian bodies that attempted to take control over Slovakia in 1918. These bodies were the interim government for Slovakia and the minister granted full power to administrate Slovakia. The author briefly characterized the origins and activities of both of these bodies. The operation of the interim government for Slovakia lasted only for a very short time and ended without having produced any remarkable effects. The minister granted the full power to administrate Slovakia succeeded in taking actual control over the whole of the territory of Slovakia and establishing Czechoslovakian administration. This process, however, could not have happened without the help of the Czechoslovakian diplomacy that did much to optimize the conditions for this process (which was still very difficult to carry out). Dealing with the interim government for Slovakia the author mentions a whole lot of factual inconsistencies that can be found both in memoir and historic literature.

⁴⁶ Tamtéž.